

THE APHORISMS, METAPHORS OF BRÂNCUȘI'S WORD

Iuliana Firu

PhD. student, „1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia

Abstract: This article aims to define a particular vision of Brâncuși's aphorisms. Few are those who know them, have read them, have heard them, or are aware of the fact that they are, in fact, the key to understanding Brâncuși's works. One of Brâncuși's exegetes, Constantin Zărnescu, in the work „Brâncuși's Aphorisms”, manages to gather them in a classical manner, by grouping them into two categories: „About art” and „About life”. Moreover, it is specified that they are spoken either by Brâncuși himself or picked up by close people in various circumstances. In other words, the article will follow the connections that aphorisms have either with Brâncuși's life or with his image about life, but also as possible interpretations of works of art. It will be pursued the way in which Brâncuși manages to give meaning to the words and materials of the works of art, because stone and wood are not dead materials, but they have life in creating the sculptural idea.

Keywords: aphorism, art, vision, technique, essence

Considerat reprezentantul de seamă al sculpturii române, Constantin Brâncuși este un adevărat filozof prin aforisme. Merită precizat încă de la început că se va avea în vedere o privire de ansamblu asupra aforismelor, denumite în prezentul demers filologic și cugetări, fie dacă acestea au fost scrise sau rostite de însuși Constantin Brâncuși la diverse interviuri, expoziții, sau dacă au fost notate cu diverse ocazii de exegeți, prieteni sau scriitori care i-au urmărit îndeaproape operele de artă. Literatura aforistică este cheia operelor brâncușiene, dar și a viziunii lui Brâncuși despre viață și lume. De altfel, noutatea prezentului articol constă în înțelegerea viziunii brâncușiene despre lume și viață prin intermediul aforismelor. Cu siguranță, acestea sunt cea mai bună modalitate de a-l cunoaște pe cel care a fost nu doar sculptor, ci filozof. Se consideră că opera de artă în sine nu ar fi pe deplin înțeleasă fără cugetări, deoarece totul se completează, iar după cum spunea și Petre Pandrea „prin limbajul pietrei, al marmorei, lemnului, bronzului lustruit și al oțelului inoxidabil, C. Brâncuși a fost sortit ca să aibă un răsunet și mai mare decât lirica din «Luceafărul» și romanțele eminesciene, decât din poezia filozofică a sa”¹.

Aforismele, în general, sunt esențiale pentru decodarea unei opere și pentru înțelegerea autorului ei. Uneori, se realizează o asociere a acestora cu proverbele, care au o origine veche, populară, fapt total greșit. Iar asta pentru că aforismele sunt mereu vii, întrucât apar într-o anume împrejurare, iar cel mai important lucru este faptul că au un autor cunoscut. În literatura română, un scriitor important care a scris aforisme a fost Lucian Blaga. Acesta a considerat că atunci „când formulezi un aforism, trebuie să-l aduci în situația de a refuza orice adaos. Un aforism trebuie să fie ceva canonic încheiat, ca Biblia”². Astfel, pe acest principiu blagian, se va urmări modul în care prin intermediul aforismelor Constantin Brâncuși a reușit sau nu să dea lumii întregi cheia înțelegerii operelor sale, fără a lăsa la îndemână multiple interpretări. De asemenea, se va vedea dacă acestea au fost suficiente de „convingătoare” pentru a-l înțelege și a-l descoperi pe Brâncuși nu ca sculptor, ci ca filozof,

¹ Petre Pandrea, *Brâncuși. Amintiri și exegeze*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 2000, pp. 45-46.

² Lucian Blaga, *Discobolul. Aforisme și însemnări*, București, Editura Publicom, 1945, p. 7.

deoarece „gândirea lui Brâncuși era o «gândire emoțională» axată pe o intuiție a eternei reveniri și a eternei reînțoarceri în cosmos și în istoria omului”³.

Cu o viziune plastică deosebită asupra sculpturii contemporane, cu o capacitate reală de înnoire a limbajului, se poate afirma cu certitudine că în geografia literară a județului Gorj, Brâncuși ocupă un loc central prin valoarea incontestabilă a aforismelor. Gorjean la origini, există la Brâncuși o legătură clară între fapte și cuvinte, iar aforismele pot fi percepute asemeni metaforelor, trebuie doar înțelese. Născut la 19 februarie 1876, la Hobița, acesta nu doar că a lăsat scris prin intermediul cugetărilor informații cu privire la locul natal, ci a realizat Ansamblul monumental „Calea Eroilor” de la Târgu Jiu, care nu ar putea fi pe deplin înțeles fără o bună cunoaștere a aforismelor. Despre acest ansamblu, format din trei capodopere (*Coloana fără sfârșit*- 1937, *Poarta sărutului* și *Masa tăcerii*- edificate în 1938), însuși Brâncuși afirmă: „Duceți-vă la noi, în România, să vedeți oamenii, costumele, locurile. Duceți-vă să vedeți ceea ce am putut să realizez eu - la Târgu Jiu!..”⁴ (af. 150) Poate sunt puțini cei care știu de existența aforismelor. De altfel, poate mult mai puțini sunt cei care conștientizează că există o tainică legătură între aforisme și sculpturi, întrucât „Aforismele lui Brâncuși rămân și cele mai importante referințe pentru sculptura sa, care nu a putut fi niciodată înțeleasă, pătrunzător, fără ele”⁵. Astfel, se va reflecta o privire de ansamblu asupra acestora prin modul în care ele sunt definitorii pentru diverse categorii estetice, fără a oferi însă amănunte cu privire la operele de artă. Acestea din urmă nu reprezintă subiectul demersului filologic și vor fi doar menționate, întrucât sunt în strânsă legătură cu cugetările.

La Constantin Brâncuși aforismul reprezintă esența înțelegerii operelor de artă, căci fiecare cugetare are valoare, „este o condensare extraordinară a unui scriitor conținut filosofic, un fulger și o săgeată de lumină asupra experienței omenești”⁶. Arta este la el pe deplin integrată în trăire și viață. Tocmai din acest punct de vedere trebuie să-i fie recunoscută poziția centrală în literatura aforistică a Gorjului. Metafora cuvântului brâncușian poate fi privită asemeni luminii care deslușește misterul, iar puterea de a-l desluși îi revine numai cititorului.

Se cunoaște faptul că începutul scrierilor aforismelor brâncușiene stă sub semnul primilor ani ai studenției de la București. Astfel, primele aforisme ale lui Brancusi au fost culese de Irina Codreanu, și au fost în număr de 13. Acestea apar în 1925 în revista pariziană *This Quarter*, chiar dacă erau cunoscute în rândul artiștilor din anii 1907-1910. De asemenea, alte nume importante care s-au ocupat de receptarea acestora prin intermediul scrierilor sau confesiunilor sunt: Petre Pandrea, Milița Petrașcu, Erza Pound, Peter Neagoe, David Lewis, Ionel Jianu, Vasile Georgescu-Paleologu ș. a. Într-un interviu acordat lui Dan Lupescu în revista *Cadran universitar*, nr. 9-10, ianuarie-februarie 1971, Vasile Georgescu-Paleologu vorbește despre existența unui raport între artă și viață la Brâncuși: „arta lui Brâncuși [...], adică această conectare a noastră cu eternul și nesfârșitul, prin întâlnirea Noilor Forme, adică a Noilor Realități, nesfiindu-se a aforiza că una dintre ele, O Formă ar fi în stare, prin noutatea ei, să răstoarne universul nostru de minte”⁷. Noile Realități sunt, fără îndoială, trepte ale cunoașterii, iar poate cea mai importantă Formă a cunoașterii este cunoașterea de sine, aspect evidențiat și în aforismul „Forma și proporțiile sale echilibrate sunt marele DA, prin ele noi ajungem să ne cunoaștem pe noi înșine”. (af. 30) Astfel, se pot menționa următoarele opere ale sculptorului a căror formă pură devin imagini absolute: *Oul*, *Coloana fără sfârșit*,

³Petre Pandrea, *op. cit.*, p. 215.

⁴Constantin Zărnescu, *Aforismele și textele lui Brâncuși*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004, p. 121. Numărul aforismelor în prezentul articol se va face după fiecare utilizare, între paranteze, întocmai cum apar și în lucrarea menționată.

⁵*ibidem*, p. 26.

⁶*ibidem*, p. 20.

⁷Dan Lupescu, *Ceas de taină cu Brâncuși*, Craiova, Editura Alma, 2001, p. 79.

Domnișoara Pogany, Pasărea albă, Pasărea galbenă, Pasărea de aur. Această imagine absolută este în strânsă legătură cu bucuria, nu doar aceea de a crea, ci și de a contempla, încât geniul brâncușian schimbă concepția despre artă, pace, bucurie și frumos: „Misiunea artei este să creeze bucurie și nu se poate crea artistic decât în echilibru și în pace sufletească... Iar pacea se obține prin renunțare. La paix joie; la joie et la paix! Voila!...” (af. 55)

Citind și recitind cugetările lui Brâncuși, acest „prince-paysan” cum însuși se intitulează – „eu am fost, întotdeauna, un prince-paysan” (af. 249)-, se pătrunde din ce în ce mai mult nu doar în sfera operei sale, ci și în cea a vieții personale. Aforismul în care mărturisește „La Hobița - în Peștișani - m-am născut, însă la Craiova pentru a doua oară” (af.47), certifică legăturile pe care le-a avut cu cel mai mare oraș din regiunea Olteniei. Astfel, în anul 1889, Brâncuși pleacă la Craiova, unde va locui aproape nouă ani. Muncește la birtul fraților Spirtaru, se angajează apoi la magazinul de mărfuri al lui Ioan Zamfirescu (1892), pentru ca, începând cu anul 1893, să înceapă să frecventeze Școala de Arte și Meserii din Craiova. Anul 1894 este decisiv pentru înscrierea la Școala de Arte și Meserii. Aici, timp de cinci ani, învață sculptura în lemn și tâmplăria, și, mai mult, își cunoaște adevărata misiune în viață, aceea de sculptor. Din articolul lui Constantin Zărnescu, publicat în revista „Brâncuși” în 2016 (cu ocazia împlinirii a 140 de ani de la nașterea lui Brâncuși), și intitulat „Craiova în opera și aforismele lui Brâncuși”, aflăm: „Brâncuși ni se relevă, în capitala Olteniei, ca un surprinzător «învățăcel» în tehnicile continuate de Renaștere, în care intrau, alături: sculptura (mai târziu și pictura), dulgheria (meșteșugul butoaielor, al roților și carelor de război), mobila și tapițeria, feneria («sculptura» în fier) și turnătoria în bronz. [...] el fusese notat maxim, în acei cinci ani, chiar și în vacanțe”⁸. Prin talent, multă dăruire și muncă, Brâncuși realizează la Craiova prima sa lucrare sculpturală, pierdută însă în zilele noastre, a lui Gheorghe Chițu, fondatorul Școlii de Arte și Meserii. Acest eveniment marchează și prima apariție în publicistica română a numelui marelui artist, fapt consemnat în revista *Albina* condusă de George Coșbuc (1897).

Majoritatea informațiilor legate de viața și opera lui Brâncuși sunt scrise în urma morții sale, din modesta sa dorință de a nu ieși în evidență. David Lewis, arhitectul englez care i-a vizitat atelierul lui Brâncuși de la Paris în ultimii săi ani de viață, a consemnat: „Puținilor scriitori cărora le permitea să-l vadă le spunea, așa după cum mi-a spus și mie: «Promite-mi că nu scrii despre mine atât timp cât sunt în viață!». Iar unora le spunea, câteodată mânios: «Nu sunt un clau de circ: n-am nevoie de propagandă»”⁹. Așadar, îl putem considera pe Brâncuși o persoană modestă, retrasă în ceea ce privește apariția în spațiul public, care nu voia să atragă atenția esteteilor vremii, dar care, totuși, era conștient de propria-i valoare și de moștenirea culturală bogată pe care o lasă lumii: „nu vă puteți da, încă, seama de ceea ce vă las Eu.” (af. 169) Atitudinea criticilor parizieni, și nu numai, față de importanța operelor brâncușiene este diferită de perioada de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial față de perioada de după 1950, când începe să fie prețuit cu adevărat. Însuși Ionel Jianu afirmă: „în cei 53 de ani petrecuți în Franța, din 1904 până la sfârșitul vieții sale (1957), Brâncuși n-a primit nici o comanda de Stat, nici un premiu, nici o distincție oficială la Paris. [...] El n-a fost membru al Institutului Franței, cinste de care s-au bucurat numeroși sculptori mediocri în ultimii 50 de ani”¹⁰. Pe de o parte, era contestat, întrucât părea un reprezentant al sculpturii avangardiste, asupra căruia publicul nu avea interes, iar pe de altă parte s-a observat că expozițiile personale nu au avut loc în timpul vieții în nicio țară europeană (nici măcar Franța), ci doar în Statele Unite ale Americii. Abia după 1906 a

⁸Constantin Zărnescu, *Craiova în opera și aforismele lui Brâncuși*, în *Brâncuși*, nr. 1/2016, Târgu Jiu, p. 102.

⁹David Lewis, *Brâncuși (colecția „Brâncușiana”)*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 2001, p. 14.

¹⁰Ionel Jianu, *Constantin Brâncuși. Viața și opera*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1983, p. 11.

participat la expoziții colective în Paris, București, Bruxelles ș. a. Cu siguranță, știa ca este diferit prin tot ceea ce realizase, și nu-i plăcea nicidecum să fie asociat cu alții, sau să fie „la modă”: „Nu doresc niciodată să fiu la modă. Ceea ce este la modă, ca moda trece. Piatra și bronzul – mai mult chiar decât pânza – se vor spre veșnicie. Iar dacă ești contestat astăzi, nu este nimic, când vei fi înțeles, vei rămâne”. (af. 51).

Legat de propria-i viziune asupra vieții, Brâncuși afirmă: „viața este ca și o monedă: trebuie să știi cum să o risipești, sau, mai exact, cum să o folosești”. (af. 196) Se poate spune, fără teama de a greși, că Brâncuși și-a trăit viața cu rost, ba chiar a avut o menire: „ceea ce fac eu astăzi, mi-a fost dat ca să fac!... Căci am venit pe lume cu o menire!” (af. 151) Predestinarea acestuia pornește de la originile sale. În câteva aforisme el face trimitere la pământul natal, la olteni, în general, căci pe meleagurile natale a cunoscut esența artei. Vorbește despre obligația fecioarei din Gorj: „Datoria fecioarei din Gorj este să fie frumoasă la șaptesprezece ani, măritata la optsprezece-nouăsprezece, gospodină harnică întreaga viață, să nu se vorbească baliverne despre ea [...]. Destinul ei rămâne de rang secund”. (af. 210) De asemenea, se reflectă și aspecte privind imaginea bărbatului oltean, astfel: „Prototipul oltenilor noștri are două fețe, ca și Ianus: bărbatul de omenie și gospodarul cuminte, al naturaleții, care nu se plânge niciodată, ci surâde și construiește. El cunoaște voioșia ca pe o stare permanentă...” (af. 193) Astfel, putem spune că Brâncuși a păstrat tot ceea ce înseamnă „naturalețe” și „voioșie”, se regăsește în tipul olteanului, nu doar prin vorbe, ci și prin fapte. Retras în atelierul din Impasse Ronsin, nu renunță niciodată la ceea ce-l leagă de Hobița: „și-a reconstituit climatul spiritual al satului său natal. Totul părea românesc în acest atelier: soba văruiată ca și pereții albi, masa rotundă, joasă, [...], vatra unde atârna pe pirostii un cean negru, uneltele agățate de perete și mai ales poarta de stejar aidoma acelor din satele oltenești”¹¹.

În concluzie, aforismele lui Brâncuși reunesc echilibrul dintre actul creației și arta cuvântului, ambele fiind apreciate de cei care sunt conștienți de valoarea frumosului. Toate acestea sunt au revolutionat concepția despre lume și viață și au reușit să exprime, nu doar cioplind piatra, ci și cuvintele, că există un procedeu de tehnică compozițională în cadrul scrierilor cugetărilor, care „este aplicat și în gândire, și în faptă; și în cuvânt și în formă”¹². Fără îndoială, există și un procedeu specific sculpturii brâncușiene, acela al cioplierii directe, evocat și în aforismul: „Cioplirea (tăietura directă) – la taille directe- este adevăratul drum al sculpturii, însă și cel mai rău pentru aceia care nu știu să meargă. Și în definitiv, cioplirea directă sau indirectă nu însemnează nimic, ceea ce contează este opera dusă la capăt!...” (af. 20)

BIBLIOGRAPHY

1. Blaga, Lucian, *Discobolul. Aforisme și însemnări*, Editura Publicom, București, 1945;
2. Jianu, Ionel, *Constantin Brâncuși. Viața și opera*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983;
3. Lewis, David, *Brâncuși (colecția „Brâncușiana“)*, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, Târgu Jiu, 2001;
4. Lupescu, Dan, *Ceas de taină cu Brâncuși*, Editura Alma, Craiova, 2001;
5. Pandrea, Petre, *Brâncuși. Amintiri și exegeze*, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, Târgu Jiu, 2000;
6. Zărnescu, Constantin, *Aforismele și textele lui Brâncuși*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004;

¹¹*Ibidem*, p. 41

¹²Constantin Zărnescu, *op. cit.*, p. 20.

7. Zărnescu, Constantin, *Craiova în opera și aforismele lui Brâncuși*, în *Brâncuși*, nr. 1/2016, Târgu Jiu.